

Witold Molik

"Jan Karnowski (1886-1939) : pisarz,
polityk i kaszubsko-pomorski
działacz regionalny", Cezary
Obracht-Prondzyński, Gdańsk 1999 :
[recenzja]

Acta Cassubiana 1, 395-398

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Witold Molik

**Cezary Obracht-Prondzyński,
Jan Karnowski (1886-1939).
*Pisarz, polityk i kaszubsko-pomorski
działacz regionalny.* Instytut Kaszubski w Gdańsku,
Gdańsk 1999, ss. 392 + 57 ilustr.**

Opracowanie pełnych naukowych biografii Floriana Ceynowy, Hieronima Derdowskiego, Jana Karnowskiego, Aleksandra Majkowskiego i innych wybitnych działaczy ruchu kaszubsko-pomorskiego postulowano niejednokrotnie na różnych konferencjach naukowych i w publikacjach o tematyce historiograficznej. Dotąd nie doczekali się oni jednak całościowych monografii. Bez prac biograficznych niemożliwe jest zaś zrozumienie dziejów regionalizmu kaszubsko-pomorskiego, poznanie jego ideologii oraz przyczyn i dróg dynamicznego rozwoju.

Z dużym zadowoleniem powitać należy zatem dzieło Cezarego Obracht-Prondzyńskiego, będące próbą opracowania wyczerpującej biografii Jana Karnowskiego, nazywanego „mózgiem ruchu kaszubskiego”, „głównym ideologiem” bądź „sumieniem regionalizmu kaszubskiego”. Temu wybitnemu działaczowi, poecie i historykowi kaszubskiemu wcześniej poświęcono co prawda blisko czterdzieści publikacji, ale przeważają wśród nich drobne artykuły oraz szkice biograficzne i wspomnieniowe. Ze względu na znaczenie w dziejach literatury i ruchu kaszubskiego, rolę w pomorskiej polityce w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości oraz miejsce w elicie kulturalnej Pomorza przed i po pierwszej wojnie światowej zasługiwał on niewątpliwie na pełną naukową biografię w pierwszej kolejności.

Już na wstępie wypada podkreślić, że otrzymaliśmy książkę dojrzałą, wyróżniającą się przemyślaną koncepcją, starannym opracowaniem i gruntowną

podstawą źródłową. Autor wykorzystał sumiennie znajdującą się w zbiorach prywatnych (Feliksa Marszałkowskiego w Karuzach, Mieczysława Karnowskiego w Chojnicach i Józefa Borzyszkowskiego w Gdańsku) bogatą spuściznę rękopiśmienną Jana Karnowskiego, materiały dotyczące jego edukacji gimnazjalnej i uniwersyteckiej oraz kariery prawniczej, które przechowują Archiwa Państwowe w Bydgoszczy i Toruniu. Sięgnął do licznych źródeł drukowanych: wspomnień, opublikowanych listów i czasopism, których był on twórcą, redaktorem bądź współpracownikiem. Wnikliwej analizie poddał wydaną w 1982 roku autobiografię J. Karnowskiego pt. *Moja droga kaszubska* oraz jego utwory literackie, artykuły publicystyczne i prace o tematyce historycznej.

C. Obracht-Prondzyński postawił sobie za cel przedstawienie życia i działalności Jana Karnowskiego, a także możliwie dokładne zrekonstruowanie jego portretu intelektualnego, uwzględniającego w równym stopniu wszystkie dzieła literackie, prace historyczne i artykuły publicystyczne, które wyszły spod jego pióra. Zastosował chronologiczno-rzeczowy układ treści, najbardziej odpowiedni w monografiach o charakterze biograficznym. Słusznie nie ograniczył się tylko do pogłębionej analizy myśli i poglądów J. Karnowskiego, ale ukazał też kontekst kulturowy, w którym przyszło mu żyć, tworzyć i prowadzić działalność publiczną.

Książka składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, aneksu i obszernej bibliografii. We wstępie autor ukazuje zwięźle osiągnięcia i braki biografistyki kaszubskiej, wyjaśnia założenia pracy oraz omawia publikacje poświęcone Janowi Karnowskiemu, zwracając uwagę, że nie doceniono w nich jego udziału w różnych inicjatywach społecznych oraz zbyt mało miejsca poświęcono jego ambicjom, aspiracjom i działalności politycznej. Następnie w pięciu rozdziałach stara się możliwie dokładnie ukazać drogę życiową Jana Karnowskiego. Zachowując porządek chronologiczny, charakteryzuje w nich wielokulturowe środowisko społeczne, w którym wyrósł poeta z Czarnowa, proces kształtowania się jego świadomości kaszubskiej i pomorskiej, przebieg nauki w pelplińskim Collegium Marianum, gimnazjum chojnickim, Seminarium Duchownym w Pelplinie oraz studiów uniwersyteckich we Fryburgu Bryzgowijskim i Wrocławiu, jak i jego losy w czasie pierwszej wojny światowej, pobyt w Poznaniu i udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 roku, powrót na Pomorze i pracę na stanowisku Naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu, działalność społeczno-polityczną w tym czasie, twórczość literacką i publicystyczną w okresie piastowania stanowiska Naczelnika Sadu Okręgowego w Choini-

cach, gdzie przez dziesięć lat umiejętnie łączył obowiązki zawodowe z działalnością społeczną i twórczością naukowo-literacką, oraz schyłek życia wypełniony twórczą pracą pisarską..

W trakcie lektury książki zwraca uwagę dążenie autora do jak najdokładniejszego odtworzenia kolejnych okresów życia Jana Karnowskiego oraz wszechstronnego wyjaśnienia ewolucji jego poglądów i przyczyn szybkiego zakończenia kariery politycznej. W przeciwieństwie do wielu innych autorów różnych biografii, ograniczających się do podawania suchych faktów, C. Obracht-Prondzyński szeroko i wnikliwie omawia przebieg edukacji szkolnej, uniwersyteckiej i filomackiej poety z Czarnowa, słusznie zakładając, że był to okres zasadniczy dla ukształtowania się jego opcji ideowych i wyboru przyszłej drogi życiowej. W dalszych rozważaniach znacznie wzbogaca dotychczasową wiedzę o karierze zawodowej i działalności społeczno-politycznej J. Karnowskiego, a także o wkładzie, jaki wniósł on w rozwój ideologii młodokaszubskiej i kaszubsko-pomorskiego ruchu regionalnego. Dużym osiągnięciem badawczym autora jest także odnalezienie i wnikliwe wykorzystanie nieznanych dotąd utworów i artykułów publicystycznych J. Karnowskiego, w tym zwłaszcza publikacji z lat dwudziestych, ukazujących jego stosunek do powojennej rzeczywistości i toczonych wówczas sporów politycznych. Podkreślając walory poznawcze recenzowanej pracy, należy zarazem stwierdzić, że niektóre okresy życia poety z Czarnowa mógł autor opisać bardziej wyczerpująco. I tak, omawiając okres nauki w Chojnicach (1904-1907), ukazał głównie jego „edukację filomacką”. Niewiele natomiast dowiadujemy się z tego fragmentu książki o samym przebiegu nauki późniejszego lidera ruchu kaszubsko-pomorskiego w chojnickim gimnazjum, nie otrzymujemy odpowiedzi na pytanie: czy i jaki wpływ wywarli nań tamtejsi nauczyciele, którym po latach poświęcił osobny artykuł. Wydaje się, że autor nie docenił roli neoklasycznego gimnazjum w kształtowaniu formacji intelektualnej przedstawicieli polskiej inteligencji na ziemiach pod panowaniem pruskim.

W ostatnim rozdziale pt. *Życie z ideałami* autor podjął udaną próbę zrekonstruowania portretu intelektualnego Jana Karnowskiego. Wykorzystując umiejętnie wypowiedzi autobiograficzne, utwory literackie, artykuły publicystyczne i prace o tematyce historycznej wykazał, że główne idee poety z Czarnowa, choć przybierały różne formy wyrazu, stanowiły w jego twórczości integralną całość. Pisarstwo Karnowskiego wyróżniało się wieloma walorami: wyjątkową jasnością myślenia, konsekwencją w przedstawianiu poglądów, umiejętnością ujmowania kwestii regionalnych w kategoriach historycznych i spo-

łącznych, a także rzetelnością i umiarem w ferowaniu ocen. Rozdział ten podnosi wartość książki, jej przydatność w dalszych badaniach nad dziejami regionalizmu kaszubsko-pomorskiego.

Uznanie należy się Cezaremu Obracht-Prondzyńskiemu także za stronę edytorską pracy. Jest ona napisana ładnym, logicznym językiem, łączącym dyscyplinę naukowego wykładu z zaangażowaniem młodego, realizującego ważny temat badacza oraz z temperamentem pojawiającym się we właściwych miejscach. Rozważania autora znakomicie uzupełniają starannie i trafnie dobrane ilustracje. Lekturę książki ułatwiają nadto: dokładne kalendarium życia Jana Karnowskiego i liczący 308 pozycji wykaz jego prac (wydanych za życia i po 1945 roku). Szkoda, że nie zawiera ona także obszerniejszego streszczenia w języku niemieckim, które z pewnością przyczyniłoby się do szerszej jej recepcji.

W konkluzji wypada podkreślić, że oceniana praca stanowi duże osiągnięcie badawcze Cezarego Obracht-Prondzyńskiego, może służyć za wzór dla dalszych podobnych opracowań i zajmie z pewnością trwałe miejsce w pomorskiej historiografii.